

Tilbakeblikk på Måløyraidet — (avslutning)

Det siste skuddet fra denne kanonen på Rugsundøy er ugjenkallelig avfyrt, men fremdeles virker den underlig levende der den står.

KANONENE på Rugsundøy

● **Under Måløyraidet kom den britiske krysseren «Kenya» i kamp med de tyske batteriene på Rugsundøy. Flere ganger virket det som om salvene fra krysseren hadde brakt batteriene til taushet for godt. Men de våknet til nytt liv, og lot skytset spille opp igjen.**

33 år senere har vår medarbeider vandret på gjengrodde stier på Rugsundøy. Her er det ingen mangel på minner fra tyskertiden.

Hornelen! Gygratind!
Vi ligger i et fnugg av en passbåt ved foten av det sagnomsuste fjellet som så bratt brysker seg ved innløpet til fagre Nordfjord. Øynene søker oppover fra strandlinjen. Gresslier med sauer, Bjørkekratt over bergknauser. Høyt oppe under

hvite skydotter selve hornet, Hornelen. Danser heksene fremdeles der om nettene, står Olav Trygvesson fortsatt i bredbrystet hovmot og betrakter skipene, 860 meter under ham på den blanke fjorden? Eller er det bare Toralv Maurstad vi skimter mot den solblanke himmelen — Maurstad på en

av sine mange turer til heksenes og Olav Trygvessons topp?

Kanskje er det ingen der oppe nett opp nå. Ingen som lar blikket gli over Skatestraumen mot Rugsundøys berg med utallige bunkers og rustne, ubrukelige kanoner. De kanonene som så hissig utfordret britiske krigsskip under Måløyraidet en juledag for 33 år siden.

Om Olav Trygvesson hadde befunnet seg i traktene *den* dagen, ville han ha hatt grunn til å spørre som i år 1000 ved Svolder: — Hva brast så høyt?

Et dødelig stevnet

Inn fra Frøysjøen vest av Bremangerlandet fosser et skip langt større enn «Ormen Lange». Det nærmer seg raskt, ikke for årer eller seil, men for en kraftig, nymotens maskin. Losflagget er oppe, og lenger akterut det tyske. «Helga Russ» leser vi på hekken, mens skipet passerer oss på nord med kurs for Måløysundet.

En luke i vår erindring blir skjovet opp, og vi tenker oss tilbake i tiden — til en blodig juledag i 1941. Til den dagen da «Anita Russ», en eldre slektning av «Helga», rundet Stadt med kurs for Måløysundet, og møtte sin skjebne.

«Mens «Helga Russ», som ikke er meget for øyet, i sol stevner nordover, synes vi fjernt å skimte «Anita» på motsatt kurs. Sammen med slepebåten «Rechtenfleth» på 200 tonn går hun med sine 2800 tonn lik et itetannende

offerlam inn i Ulvesundet, til et dødelig stevnmøte med jagerne «Oribi» og «Onslow».

«Anita Russ» og «Rechtenfleth» har hatt følge av lastebåten «Anhalt» og den armerte tråleren «Donner» rundt farlige Stadt. Men «Anhalt» er på 5900 tonn, og for stor til å gå indre led, gjennom det trange sundet mellom Måløy og den lille, kanonstruttende Måløyna.

Charles» og «Prince Leopold» snek de seg nettopp som dagen brøt fram inn Vågsfjorden, forbi den tyske utkikksposten ytterst på Husevågøy, med Måløyna og Måløy som mål. Mens flystøtten bombet batteriene på Rugsundøy 6 kilometer inne i fjorden og slapp røykbomber mellom skipene og angrepsmålene, ble 525 commandosoldater, hvorav en del fra Kompani Linge,

landsatt på sørspliss av Vågsøy og foran kanonene på Måløyna.

Fra sine steile laningssteder lengst sør på Vågsøy kjerper angrepstroppene seg nordover jøt og gjennom tettbebyggelsen i Måløy. De overrumplete tyskerne ta uredt opp kampen, som utvikler seg i blodige dueller fra hus til hus. Blant de falne er kaptein Martin Linge. Kysseren «Kenya»

inne på Rugsundøy. «Kenya» svinger et av tårnene med seksstoms kanoner rundt. Innstilling 6000 meter. Fyr! Med bistand fra en av jagerne klarer den i løpet av to og et halvt minutt å tvinge de tyske mannskapene vekk fra kanonene, i dekning.

Men batteriene på Rugsundøy tier ikke lenge. Igjen og igjen, med ujevne mellomrom, kommer hylende granater der innefra. Til tross for at den ene av de to lengst-rekkende kanonene er satt ut av drift. På ny og på ny slår de dødelige granatene ned rundt krysseren.

«Kenya» svinger batteriene A og B rundt og tar atter opp kampen, mens «Chiddingfold» iler til for å forsterke røykteppet mellom skipene og de fiendtlige batteriene. Igjen opphører den tyske kanonilden, og britene får puste ut.

Rugsundøy har karakteren av en naturlig festning, og beliggenheten er ideell for tyskerne.

Batteriene behersket fullstendig den indre led sør om Bremangerlandet ut Skatestraumen mot Måløy, de behersket innselingen gjennom Vågsfjorden, og de behersket Nordfjordens ytre del, bl.a. over til østsiden av fjorden og ubåtbunkerer som der var sprengt inn i fjellet.

Utover dagen den 27. desember fikk angrepstroppene til fulle erfare at det ikke var lett å bringe batteriene til varig taushet.

Det lykkes batteriene å få inn treff, tross røykskjerm og stor avstand. En granat eksploderer mot det pansrede beltet like over «Kenya»s vannlinje. Splintene hagler med dødelig kraft inn gjennom mannskapsmessa. Men de dreper ingen, messa er tom. Litt senere blir imidlertid en gast såret av sprengstykker fra en annen granat.

Lik en drektig hunnelefant som blir plaget av en elskovssyk mus, langer «Kenya» atter irritert ut mot de tyske kanonmannskapene.

Da kampene ved 13-tiden omsider stiller av, viser det seg overraskende nok at tapet for tyskerne på Rugsundøy bare er én drept og åtte sårete, til tross for at batteriene med mellomrom helt fra dagry er blitt angrepet av de britiske marineenhetene.

Utkikken tar feil

I kjølvannet fra «Helga Russ» har passbåten vår brakt oss tvers av nordspissen på Rugsundøy. Fotograf Hans-Ludvig peker innover: — Der borte lå batteriene!

Jeg prøver å skjelne detaljene inne på den bergfylte øya, og ser en rekke grå, husløse kjellermurer som bryter de runde linjer i terrenget. Mellom flak av fiolett røsslyng og hissig-grønne einerkraut aner jeg konturene av fire-fem maskingeværreder. Og der — i silhuett mot himmelen — hva annet kan det vel være enn en gammeldags haubits?

Mens vi i solskinn for latmannsfart nærmer oss bergene, stirrer jeg nordover gjennom et tynt slør av sildoljerøyk etter «Helga Russ». Og igjen må jeg huske «Anita» og den skjebne som hin ufredelige juledag ble også henne til del.

Utkikken på de britiske fartøyene «Oribi» og «Onslow» og på de tyske skipene «Anita Russ» og «Rechtenfleth» fikk omtrent samtidig øye på fienden. Men tyskerne gjorde den feil å tro at «Oribi» og «Onslow» var tyske.

Mens de britiske skipene langsomt gled ut Ulvesundet imøte med de to

Fort. side 70

Det ble kjempet hardt under Måløyraidet. Her hjelper britiske soldater en såret kamerat.

Tyskerminne på Rugsundøy — en kanon med løpet sprengt tvert av.

«Anhalt» må gå vester om Vågsøy, med «Donner» som eskorte, mens «Anita» velger indre led. Den er ikke tryggere. Ikke i dag.

Hylende granater slår ned...

Også «Oribi» og «Onslow» har hatt følge av andre skip, fra britenes øyfestning på den andre siden av Nordsjøen. Sammen med krysseren «Kenya», jagerne «Offa» og «Chiddingfold» samt troppeskipene «Prince

Av Idar Kristiansen

Personlig PR

Duften: Frisk, maskulin, avbalansert. Ikke for meget — ikke for lite. Virkningen: Forfriskende og velgjørende. PR after shave inneholder balsamiske oljer som hindrer huden i å bli tørr. For sår hud: PR after shave som krem — uten sprit.

PR-serien inneholder også deodorant aerosol, roll-on og cologne — alle i samme maskuline duft.

PIERRE ROBERT
i parfymeriene.

ELLO

Fortsatt fra foregående side

Et bedrøvelig syn. En infernalsk stank sprer seg over hav og havn. En gjæringsprosess er på gang. Her lukter det råttent!

— Dere må gjerne få med en stamp eller to til Oslo, flirer Pedersen. — Sett dem på Karl Johan, sett dem i Stortinget. Det blir en retursending, bare.

Nå står også resten av stedets befolkning på kaia. Brødrene Sigurd og Gunnar Isaksen, samt Ottar Olsen.

Retursending? Nåja, karene mener ikke at denne havets grøt kommer fra hovedstaden. Den kommer knapt nok fra Norge overhodet. Kan hende er det forurensninger som føres med havstrømmene nordover. Skitt og lort fra en samlet verdenshusholdning?

Karene i Kjelvik vet ikke, de bare tror. De vet bare at forurensningene må komme sørfra. Hvis det er forurensninger! Ja, for selv har de ingen forurensende industri her nord. Knapt nok industri i det hele.

Det behøver ikke være forurensninger. Ikke sånn direkte. Det kan være plankton, svære mengder av planteplankton.

Men hva så? I alle fall må det være noe som er galt. Hvis dette er plankton, må det ha forekommet en avorlig forrykning i naturens balanse.

Og da er det kanskje forurensninger likevel? Bare litt mer i bakgrunnen, kanskje.

For dem som skal leve av å sette og hale sine garn, blir det i grunnen ett fett. Fisket blir umulig. Fangstene utblir.

Det gjelder levebrødet. Livsvilkårene.

Derfor er det så alvorlig. Både Halfdan Larsen og de fire karene i Kjelvik vet at forurensninger og forrykninger i naturens balanse kan få katastrofale følger så langt mot nord. Langt større følger enn ellers. Havet her er kaldere, motstandskraften mindre. Den naturlige nedbrytningsprosess går langsommere.

Det hele kan ende med forferdelse.

Fiskerne prater om det som skjer. Både de i Kjelvik og mange andre. Også Svein Pedersen må slutte med garn. Det er ingen mening i å fortsette på denne måten.

Fiskerne selv vet ikke hva som skjer. De vet ikke hva som foregår i sjøen. De vet bare det samme som Halfdan Larsen:

— Det e' nokka galt med havet, ja.

Havforskningsinstituttet undersøker

VI MENN kontaktet konsulent Viggo Lund i fiskeriadministrasjonen i Finnmark fylke.

Han hadde hørt noe om dette ja, men visste ikke noe mer. Er det virkelig så ille? undret han.

Saken er heller ikke kjent ved Havforskningsinstituttet i Bergen.

— Men dette høres både interessant og alvorlig ut, kommenterer forskeren Dag Møller. — Vi skal omgående ta kontakt med fiskere i Finnmark. Sørge for vannprøver og foreta nødvendige analyser. Det er riktig at havområdene så langt mot nord er meget følsomme for forstyrrelser. Det kan jo ha skjedd noe i den retning.

Vi vil se på saken, lover Dag Møller. — Med dagens vitenskapelige metoder skal vi nok finne ut hva det er...

Alarmklokkene ringer i nord. Det er mange som er bekymret.

Men ennå er det ingen som vet.

Unntatt dette ene:

«Det e' nokka galt med havet!»

Kanonene
fra side 55

tyske, morset tyskerne skipsnavnene bokstav for bokstav med signallampe. For sent gikk det opp for dem hva de grå fartøyene forut representerte. Noen hissige signaler ble utvekslet mellom tyskerne, og brått dreide de av — lastebåten til styrbord, slepebåten til babord. Nettopp som «Oribi» åpnet ild, rente de seg hardt på grunn ute i det smale sundet. I neste øyeblikk stupte tyskerne over bord — mange ble senere tatt til fange, og «Oribi» kunne i ro og mak skyte de to fartøyene i filler.

En forlatt tråler

Mens dette pågikk hadde «Offa» hele dagen pliktskyldig patruljert innseilingen til Vågsfjorden. Uvitende om de dramatiske hendene som fant sted bare få kilometer borte, stevnet «Anhalt» og «Donner» nedover langs yttersiden av Vågsøy. Da de like etter klokken 12 rundet sørvestspissen av øya, ble de observert fra «Offa». Klokken 12.20 fikk utkikken på «Anhalt» skimt av de britiske jagerne «Offa» og «Chiddingfold», som skilte lag for å avskjære tyskerne.

Kapteinen på «Anhalt» reagerte kvikt. Nettopp som de britiske kanonene åpnet ild, dreide han hardt babord, rett mot land, og kjørte fartøyet på grunn like utenfor Råsundhalsen. Mannskap og kaptein gikk i livbåtene mens «Chiddingfold» la seg tvers av og beordret livbåtene opp til jageren. Tyskerne lystret ikke. Da smalt det fra «Chiddingfold», og den ene livbåten ble blåst vekk fra havets overflate. Men nettopp som jageren skulle ta den andre livbåten under ild, dukket det opp fire Heinkel-fly. Jageren måtte vende sin oppmerksomhet mot dem, livbåt nr. to nådde land, og kapteinen på «Anhalt» unnslopp sammen med halve besetningen.

Imens hadde «Offa» forfulgt «Donner», som satte kursen til havs. Britiske granater slo inn i skroget med dødelig virkning. Plutselig slo flammer til værs på «Donner» med voldsom styrke, oljen i brenselstankene var antent. Tyskerne stupte over bord i panikk, mens den forlatte tråleren stevnet til havs med ti knops fart.

Britene var mer interessert i «Donner» enn i våte tyskere. «Offa» gad ikke engang å saktne farten da den braste forbi gastene i vannet, men nøyde seg med å slenge ut noen livbelter.

Tråleren ble innhentet og bordet, og brannen slukket. Maskinen lot seg imidlertid ikke starte på grunn av alt vannet prisemannskapene hadde pøst inn i skipet. Ettersom det heller ikke var mulig å slepe tråleren over til England, åpnet britene like godt bunnventilene. «Donner»s skjebne var beseglet.

Velkommen!

Vi fortøyer passbåten ved en velholdt liten brygge foran et av mange maskingeværreder og jumper opp med

fotoutstyr, journalistisk nysgjerrighet og gutteaktig trang til å utforske bunkers og befestninger.

Mindre enn to hundre meter oppfor brygga står det et større hus midt mellom bunkers og ruiner. Dørene er av solid mahogny og forsynt med moderne låser som umulig kan skrive seg fra tyskertiden, selv om huset nok gjør det.

— For ikke mange årene siden var det vanlig at ungdommen i distriktet kom sammen til en fest her, forteller Hans-Ludvig. Huset er oppført en god stund etter krigen. Det er visstnok Heimevernet som eier det.

Jeg titter inn gjennom et vindu. Velkommen! står det på veggen, under guirlander av norske flagg. Litt av en ironi, tenker jeg, og sparker til en patronhylse på bakken.

Oppover mellom knausene finnes det bunkers i alle størrelser og fasoner. En består av svære, hvitmalt rom, en annen bare av ett eneste rom så lite som et middels bøtekott. Inne i en tredje fører en jernleder opp til et hull i veggen. Innenfor er det et stort og dypt rom, halvfullt av vann, og der inne fra går det ingen leder opp til hullet i veggen.

Hans-Ludvig bemerker: — Den som ble kastet inn gjennom hullet, ville ikke hatt store sjansen til å overleve!

Vi finner omsider stien opp til kanonstillingene. Og der er den, en av kanonene på Rugsundøy!

Den har vært taus i snart 30 år. Men slik den åpenbarer seg foran meg, med kanonløpet i truende vinkel ned mot Vågsfjorden, virker den underlig levende. Tross det klare solskinet løper en iling av frost og uhygge ned ryggraden på meg. Jeg ser for meg grønkleddet soldater travelt opptatt med å bringe kanonen i stilling, lade, gi fyr. Men da Hans-Ludvig dreier på den hviner ingen granat ut av det rustne løpet. Selvfølgelig ikke. Det meste av «ryggsiden» er borte, kanonen er defekt, det siste skudd ugjenkallelig avfyr. Men hva med haubitsen vi så?

Vi lokaliserer den noen ti-meter borte, i samme høyde som kanonen. Hva skulle de egentlig med en haubits her, tyskerne?

Det er ingen haubits. Det som står der har engang vært kanon, tvillingbror av den vi alt har studert. Men løpet er sprengt tvers av, og er nå bare få tommer langt. Dumt glaner den med sin tomme øynehule opp mot skyene.

Jeg ser meg om, hvor er sporene etter angrepet den blodige juledagen i 1941? Her er ingen spor. Tyskerne hadde god tid til å utbedre skadene før de en maldag i 1945 ble nødt til å forlate Rugsundøy.

Så er kanskje heller ikke de defekte kanonene på øya i dag de samme som for 33 år siden var i duell med «Kenya»? Hvem vet?

Hans-Ludvig peker over mot nordsiden av Nordfjorden.

— Ser du det neset der borte? Der er det tre kanoner fra tyskertiden. Jeg synes at den slags er vel realistiske krigsdokumenter!

Nord i Ulvesundet er «Helga Russ» ikke lenger å se. Jeg snur meg og stirrer opp mot Hornclens djevlehorn som med skarpe konturer avtegner seg mot himmelen. Hverken hekser. Olav Trygvesson eller Torvald Maurstad kan skimtes der oppe. Bare en ensom, svart fugl som vaksomt kreter over Skatestraumen for den setter kurs for Måløy, der snøen i bakkene engang var farget av blod.

(S L U T T)

